

รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา
THE MODEL OF HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT BASED ON
BUDDHIST ETHICS IN HIGHER EDUCATION

จักรวาล สุขไมตรี*

ผศ.ดร. สุรพล สุยะพรหม**

ผศ.ดร. โคนิษฐ์ ศรีทอง***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษา (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา และ (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลด้วย ๒ ขั้นตอน คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๓๐ รูป/คน เลือกแบบเจาะจงจากผู้ทรงคุณวุฒิ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้างเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวต่อตัว วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยและพรรณนาความ และจากการสนทนากลุ่มโดยเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน ๑๐ คน เลือกแบบเจาะจงจากผู้ทรงคุณวุฒิและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ หัวข้อสนทนาที่พัฒนาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยอุปนัยวิเคราะห์และการพรรณนาความ

---

* นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย JASU1881@hotmail.co.th

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

*** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษาพบว่า ๑) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดและการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ให้มีความเจริญขึ้นทั้งในเรื่องของความรู้ ทักษะความสามารถ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อการพัฒนาตนเอง องค์การ สังคม ๒) พื้นฐานการเรียนรู้ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีความแตกต่างกันย่อมมีผลต่อพฤติกรรม การปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม ซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑ ครอบครัว ๒ สถาบันการศึกษา ๓ กลุ่มเพื่อน และ ๔ สภาพแวดล้อมรอบตัวนักศึกษา ๓) หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับจริยธรรมในการพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะเป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของชีวิต ถ้าประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีก็จะเกิดสิ่งที่ดี

๒. สภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา พบว่า เกิดจากตัวของนักศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ด้าน คือ ๑) ปัญหาด้านจริยธรรมทางกาย ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการประพฤติ การปฏิบัติ การแสดงออก ด้วยการกระทำ ๒) ปัญหาด้านจริยธรรมทางวาจาเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้คำพูดในการสื่อสาร หรือการใช้วาจาในการดำเนินชีวิต และ ๓) ปัญหาด้านจริยธรรมทางใจเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้ความคิดให้รู้ว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรกระทำ หรือสิ่งใดไม่ถูกต้องไม่ควรกระทำ

๓. รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์พุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษาโดยนำหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ มาปรับประยุกต์ใช้ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบด้านการให้การศึกษา ๒) รูปแบบด้านการฝึกอบรม ๓) รูปแบบด้านการพัฒนา

คำสำคัญ: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พุทธจริยธรรม, ระดับอุดมศึกษา

ABSTRACT

The objectives of this research were; 1) to study the concepts and theories and the appropriate principles of Buddhist ethics for the undergraduate students development, 2) to study problems and obstacles of the ethical management of undergraduate students development and 3) to propose a model of human resource development based on Buddhist ethics in higher education.

Methodology was the qualitative research method, collecting data by two steps; one was the in-depth-interview. 30 key informants were purposefully selected from experts. The tool used to collect data was the structured in-depth-interview, collecting data by face-to-face in-depth-interviewing and analyzing data by analytic inductive and descriptive interpretation. The other step was Focus

Group Discussion. 10 participants were purposefully selected from experts who involved with human resource development. The tool used to collect data was the discussion topics which was developed from in-depth-interview, collecting data by focus group discussion and analyzing data also by inductive analysis and descriptive interpretation.

The research findings were as follows:

1. Concepts, theories and appropriate Buddhist ethics for undergraduate students development were that (1) human resource development was the changing process in human beings in the areas of thinking and behavior for the betterment in knowledge, skill, capacity for self, organization and social efficiency and effectiveness.(2) different educational background had effects on fine and correct behaviors of undergraduate students, they are of 4 as 1 family, 2 educational institutes, 3 peer group, and 4 the environment around the students. (3) Buddhadhamma for undergraduate students development is Kusalakammapata 10, the wholesome course of action, that is one receives good result from good deeds.

2. Problems of ethical management for undergraduate students were that the problems from the students themselves were of three, (1) problems of ethics in bodily action. (2) Verbal action, they had problems in using language for communication in daily life. (3) Problems of ethics in mind. It was the problem of the mind capacity to separate the right from the wrong things, what should do and what should not do.

3. The model for human resource development based on Buddhist ethics in higher education applying 10 wholesome course of action can be divided into three categories. (1) Education, (2) Training, (3) Development.

keyword: Human Resource Development, Buddhist Ethics, Higher Education

๑. บทนำ

การที่จะพัฒนาคน หรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์พร้อม ทั้งร่างกาย วาจา จิตใจ เป็นคนเก่ง คนดี เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นั่นคือ การศึกษา เพราะการศึกษาเป็นองค์ความรู้และเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๔ ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ผ่านการอบรมการฝึกฝนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการตลอดจนสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต^๑ และในมาตรา ๖ ก็ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๒

นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์และเป็นเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความมีชีวิต สามารถใช้สติปัญญา ใช้ความคิดที่ได้รับมาจากการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนางานในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแต่เนื่องจากทุกวันนี้โลกมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นโลกแห่งข่าวสารไร้พรมแดน หรือที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) ประกอบกับความต้องการของมนุษย์มีไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์แก่งแย่งซึ่งกันและกัน เอาเปรียบซึ่งกันและกัน เป็นผลทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาบางส่วนเกิดปัญหาซึ่งสามารถสรุปได้โดยสังเขป ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ปัญหาอันเกิดจากการกระทำทางกายของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการประพฤติ การปฏิบัติ การแสดงออกด้วยการกระทำต่าง ๆ เช่น มีพฤติกรรมกาปฏิบัติในการเลียนแบบในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ทะเลาะวิวาท เสพสื่อทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในทางที่ผิด มีค่านิยมฟุ้งเฟ้อ หลงใหลวัตถุนิยม รวมถึงปัญหาอันเกิดจากการกระทำทางวาจาในการใช้คำพูดในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ภาษาที่หยาบคายเพื่อเจ้อ โทกตลอดจนปัญหาอันเกิดจากทางใจ โดยเป็นเรื่องของการใช้ความคิด การใช้สติในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ อย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจ เพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดไม่ถูก สมควรกระทำ หรือไม่สมควรกระทำซึ่งผลที่ตามมาคือ การประพฤติในสิ่งที่ผิด สิ่งที่ไม่ถูกต้องในทางจริยธรรม ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาบางส่วนเสื่อมสลาย มีความสมบูรณ์และเจริญเติบโตแต่เพียงร่างกาย แต่จิตใจกลับเสื่อมถอย

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว), ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒), หน้า ๓.

จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เราควรนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการแก้ไขเนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักให้มนุษย์มีสติในการดำเนินชีวิต การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง คือ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งผลการปฏิบัติจะเป็นไปเพื่อความสงบสุขภายนอกและความสงบสุขของจิตใจตนเองคือความสุขกายและสุขใจ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา โดยนำหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ เข้ามาปรับประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ตลอดจนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษา

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา

๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นรูปแบบเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างโดยได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาวิจัย และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลมี ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรม ที่สอดคล้องกับจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือวารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ขั้นที่ ๒ ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร เช่น หนังสือ วารสาร เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรือสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้องแล้วสรุปสังเคราะห์

ขั้นที่ ๓ ศึกษาแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Interview) จำนวน ๓๐ รูป/คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ คนซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นที่ ๔ เป็นการนำผลจากการศึกษาในขั้นที่ ๑ ถึงขั้นที่ ๓ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วสร้างองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation) และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction)

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน ๓๐ รูป/คน ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง (Structured In-depth Interview) และแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ คน โดยกำหนดแนวคำถามการวิจัย จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการจัดการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาข้อสรุปร่วมของข้อมูล

๕. ผลการวิจัย

๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิด การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ให้มีความเจริญขึ้นทั้งในเรื่องของความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญ ทัศนคติ อารมณ์ ความรู้สึก การตัดสินใจ โดยแรงจูงใจด้านความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม การให้รางวัล ครอบครัว และการศึกษาก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิด การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม นอกจากนี้ จริยธรรมเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติที่แสดงออกในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้องเหมาะสมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวม แต่กระนั้นก็ตามการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาก็เกิดปัญหาและอุปสรรคโดยปัญหาเกิดจากตัวนักศึกษา ซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ การสังเกต การเลียนแบบ เป็นสำคัญ ตลอดจนหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษา คือ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะเป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของชีวิตในการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี คือกายสุจริต๓ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ไม่ประพฤติผิดในกามวจีสุจริต๔ได้แก่ไม่พูดเท็จไม่พูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบไม่พูดเพ้อเจ้อและมโนสุจริต๓ได้แก่ไม่โลภอยากได้ของคนอื่นไม่คิดอาฆาตพยาบาทบอกร้ายผู้อื่น มีปัญญาอันเห็นชอบ เข้าใจอันถูกต้องที่ทำให้เกิดการกระทำอันถูกต้อง

๒. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการด้านจริยธรรมของนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาเกิดจากตัวของนักศึกษาเป็นสำคัญ โดยแบ่งเป็น ๓ ด้านคือ ๑) ปัญหาด้านจริยธรรมทางกาย เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการประพฤติ การปฏิบัติ การแสดงออกด้วยการกระทำที่สามารถพบเห็นได้ ขาดการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนการปฏิบัติ ๒) ปัญหาด้านจริยธรรมทางวาจาเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้คำพูดในการดำเนินชีวิต โดยขาดการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนที่จะพูดหรือใช้วาจา และ ๓) ปัญหาด้านจริยธรรมทางใจ เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้ความคิดให้รู้ว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรกระทำ หรือสิ่งใดไม่ถูกต้องไม่ควรกระทำ

๓. รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษา โดยนำหลักคุณธรรมบด ๑๐ มาปรับประยุกต์ใช้ พบว่า แบ่งเป็น ๓ รูปแบบ คือ

๓.๑ รูปแบบด้านการให้การศึกษา โดยหลักการของการให้การศึกษา เป็นการจัดการศึกษา การเรียนการสอนให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในแนวทางประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม โดยมีหลักคิด เป็นกระบวนการจัดการศึกษา การเรียนการสอนให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานในแนวทางประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และมีหลักปฏิบัติแบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ด้านกายสุจริต โดยสถาบันการศึกษากำหนดนโยบาย พัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นให้ศึกษากับนักศึกษาระดับอุดมศึกษามีจริยธรรมที่ดีงาม รวมถึงจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยยกกรณีปัญหาเข้ามาในการจัดการเรียนการสอน และให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษามีการอภิปรายร่วมกัน ระดมสมอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษา นอกจากนี้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอน หรือนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม ตลอดจนจัดกิจกรรมทัศนศึกษาจัดกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนา เพื่อให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เกิดกระบวนการคิดอย่างหลากหลายในเชิงประจักษ์ หรือจากสภาพเหตุการณ์จริง

๓.๑.๒ ด้านวาจสุจริต โดยจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยยกสถานการณ์จำลองการสาธิต การอภิปรายการเปรียบเทียบ เพื่อให้นักศึกษาได้มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การอภิปรายร่วมกัน หรือนำภาพยนตร์ สุภาพคดีไทย เข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงชี้แนะ แนะนำในการพูดที่ถูกต้อง ตลอดจน นำผลการจัดกิจกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอน

๓.๑.๓ ด้านมโนสุจริต โดยจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยมุ่งเน้นให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษามีกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถตีความสรุปข้อมูลได้จากการศึกษา รวมถึง ยกกรณีปัญหา ยกตัวอย่างจากเหตุการณ์จริง การแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้ นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้มีการระดมสมอง รู้จักการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และ อภิปรายร่วมกัน รวมถึง นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอน และนำผลการจัดกิจกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม

๓.๒ รูปแบบด้านการฝึกอบรม โดยหลักการของการฝึกอบรม เป็นการจัดการเรียนรู้ให้นักศึกษามีความรู้ มีทักษะ มีความสามารถ มีทัศนคติ ปรับเปลี่ยนแนวคิด และพฤติกรรม โดยมีหลักคิด เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้นักศึกษามีความรู้ มีความสามารถ มีทัศนคติ ปรับเปลี่ยนแนวคิด และพฤติกรรม และมีหลักปฏิบัติแบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ด้านกายสุจริต โดยจัดการเรียนรู้เพิ่มความรู้ให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยยกกรณีศึกษา นำภาพยนตร์ วีดิทัศน์ มาให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ศึกษา แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ระดมสมอง และอภิปรายร่วมกัน รวมถึง นำทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมค่านิยมไทย มาฝึกอบรมให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา และเกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจน นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง หรือจัดกิจกรรมรณรงค์การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การละเว้นลักทรัพย์ และการละเว้นการประทุษร้ายในกาม หรือจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน เพื่อให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เกิดกระบวนการคิดอย่างหลากหลาย หรือสภาพเหตุการณ์จริง

๓.๒.๒ ด้านวจีสุจริต โดยจัดการฝึกอบรมสั่งสอนนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งการอธิบาย บรรยาย ชี้แนะ แนะนำในกรณีศึกษาจากเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาอภิปรายร่วมกัน มีการเปรียบเทียบ และสรุปผลจากสิ่งที่ได้รับจากการฝึกอบรม รวมถึงนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาปรับประยุกต์ในการปฏิบัติจริงของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจน จัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เช่น กิจกรรมแว่วเสียงธรรมจากการพูด กิจกรรมนิมนต์พระมาแสดงธรรม เป็นต้น เพื่อให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เกิดกระบวนการคิดอย่างหลากหลายในเชิงปรัชญา หรือจากสภาพเหตุการณ์จริง

๓.๒.๓ ด้านมโนสุจริต โดยฝึกอบรมสั่งสอน ชี้แนะ แนะนำให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาคิดแต่ในสิ่งที่ดี ๆ และส่งเสริม สนับสนุนให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง รวมถึงนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้นักศึกษาได้ยึดถือ และประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ถูกต้องตลอดจน จัดกิจกรรมบทบาทสมมติ กิจกรรมการแก้ปัญหา กิจกรรมศึกษาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เพื่อให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ระดมสมอง แล้วหาข้อสรุปร่วมกันจากการจัดกิจกรรม

๓.๓ รูปแบบด้านการพัฒนา โดยหลักการของการพัฒนา เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงความรู้สึก อารมณ์ ความคิด การตัดสินใจ และพฤติกรรม โดยมีหลักคิด เป็นกระบวนการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงความรู้สึก อารมณ์ ความคิด การตัดสินใจ และพฤติกรรมและมีหลักปฏิบัติแบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ด้านกายสุจริต โดยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา เช่น จัดกิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจกิจกรรมการกำกับตนเองควบคุมตนเองกิจกรรมคนดีศรีมหาลัยกิจกรรมการแข่งขันกีฬา กิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาคุณธรรมนำชีวิต รวมถึง นำกรณีศึกษาจากเหตุการณ์ปัจจุบัน มาให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้วิเคราะห์สังเคราะห์ สรุปผลร่วมกันแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องในการดำรงชีวิตประจำวัน

๓.๓.๒ ด้านวจีสัจจริต โดยจัดกิจกรรมการกำกับควบคุมตนเอง และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการในการพัฒนาตนเอง เช่นกิจกรรมสวดมนต์ ฝึกสมาธิ รวมถึง ชี้นำ ชี้นำให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเกิดการพัฒนาตนเอง โดยจัดกิจกรรมทัศนศึกษา ตลอดจน ยกตัวอย่างให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เห็นผลที่เกิดขึ้นจากการพูดที่ไม่ดี และให้ตระหนัก สนใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ สรุปผลที่ได้รับ แล้วนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

๓.๓.๓ ด้านมโนสัจจริต โดยชี้นำ ชี้นำ ให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเกิดการพัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ใช้เหตุผลการตั้งคำถามประเมินค่าความถูกต้อง สามารถแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์รวมถึง นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาฝึกจิตให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิดทางลบ เป็นมีความคิดในมุมมองที่ดี และจัดกิจกรรมส่งเสริมแก้ไขพฤติกรรมนักศึกษา โดยมีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบ หรือจัดกิจกรรมการฝึกทักษะการสังเกต การฟัง การถาม รวบรวมข้อมูล สรุปผลอย่างเป็นรูปธรรม

๖. อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจริยธรรมระดับอุดมศึกษาโดยนำหลักคุณธรรม ๑๐ มาปรับประยุกต์ใช้ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. รูปแบบด้านการให้การศึกษาที่เกี่ยวกับกายสัจจริต วจีสัจจริต และมโนสัจจริต เป็นเรื่องของการให้ความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติอย่างไรให้มีความถูกต้อง ดีงามทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งควรเริ่มต้นตั้งแต่ สถาบันการศึกษาต้องกำหนดลงในแผนพัฒนาของสถาบันการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้นักศึกษามีจริยธรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ต้องจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการแบบหลากหลายวิธีที่มีใช้ให้นักศึกษารู้ แต่เพียงเนื้อหาวิชาเท่านั้น ต้องมีการยกตัวอย่างจากสภาพเหตุการณ์จริงมาประกอบการเรียนการสอน ให้เกิดการเปรียบเทียบ หรือการสาธิตให้เห็นจริง และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้นักศึกษามีการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ทำความดี เพื่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างถูกต้อง เกิดประโยชน์กับนักศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโณคินิยมที่ พบว่า^๓ ด้านการศึกษา ส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตใจ รับผิดชอบต่อพันธกิจกระแสบริโณคินิยม มีสมรรถนะการสร้างความสำเร็จให้กับตนเอง มีความเพียรพยายามสูงงาน มีขันติ มีความอดทน มีสิ่งจะมีความจริงจัง

๒. รูปแบบด้านการฝึกอบรม เป็นเรื่องของการให้นักศึกษามีความรู้ (Knowledge) มีทักษะ (Skill) มีความสามารถ (Ability) มีทัศนคติ (Attitude) เพิ่มขึ้นและปรับเปลี่ยนแนวคิด

^๓อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโณคินิยม”, *พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).*

พฤติกรรมให้ดีขึ้น และมีแรงจูงใจที่อยากจะปฏิบัติ เกิดการคล้อยตามในการปฏิบัติในสิ่งที่ดี เป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรมเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมนอกจากการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน โดยอาจใช้วิธีการบรรยาย การอภิปราย การระดมสมอง กรณีศึกษา การสาธิต การสอนงาน การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การยกตัวอย่างจากสภาพจริง การใช้ภาพยนตร์ช่วยในการสอน เป็นต้น และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งกาย วาจา จิตใจ โดยนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาปรับประยุกต์ใช้การปฏิบัติจริง ซึ่งจะส่งผลให้มีความเจริญทางใจ จิตใจดีไม่มีความพยายาบาท จิตใจสงบ ไม่เดือดไม่ร้อน เกิดความสุขทางใจ ตลอดจนจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน เพื่อให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรง ทราบถึงสภาพความเป็นจริง เกิดความเข้าใจ เกิดทักษะ และเกิดทัศนคติในแนวคิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องโดยสอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ พบว่า^๕ การฝึกอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบไปด้วยกระบวนการที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) การหาความต้องการหรือความจำเป็นในการฝึกอบรม ๒) การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบหลักสูตร ๓) การกำหนดวิธีการฝึกอบรม และ ๔) ประเมินผลการฝึกอบรม เพื่อนำไปพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข และขั้นตอนของการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ก่อนการฝึกอบรม ขณะทำการฝึกอบรม และภายหลังการฝึกอบรมนอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง แนวทางในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาที่ พบว่า^๖ ความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการฝึกอบรมมีความสำคัญและจำเป็นต่อนักศึกษาขณะเรียน เพราะเป็นการเสริมความรู้ นอกหลักสูตรที่ดี ทำให้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทัศนคติที่ดี สามารถพัฒนาศักยภาพ และทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เข้าอบรมกับวิทยากร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน สามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง และแนวทางในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมของนักศึกษาควรเป็นรูปแบบที่ผสมผสานความหลากหลายนอกเหนือจากการบรรยาย การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต การเล่นเกม การตอบคำถามชิงรางวัล จัดกิจกรรมให้ผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วม มีการศึกษาดูงานตามสถานประกอบการจริง และฝึกอบรมภายนอกมหาวิทยาลัยเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในช่วงเวลาที่ไม่ตรงกับเวลาเรียน และมีการประเมินผลเพื่อนำไปพัฒนาต่อไป

๓. รูปแบบการพัฒนานั้น เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก อารมณ์ ความคิด การตัดสินใจ และพฤติกรรมของนักศึกษาให้มีความเจริญขึ้นหรือดีขึ้นกว่าเดิม และเป็นการสร้างแรงจูงใจ หรือสิ่งเร้าให้นักศึกษาอยากที่จะเรียนรู้ อยากที่จะปฏิบัติเพื่อให้ได้เห็นผลในเชิงรูปธรรม

^๕ชัยยุทธ ชิโนกุล, “กลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๖นุชตริยา ผลพานิชย์, “แนวทางในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา”, **รายงานการวิจัย**, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙ - ๖๖.

เช่น จัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน จัดกิจกรรมที่ประยุกต์เรื่องราวหรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน มาเป็นกรณีศึกษา จัดกิจกรรมให้นักศึกษารู้จักการพัฒนาตนเองโดยให้คิดก่อนพูด คิดก่อนทำ รู้จัก การใช้การสังเกต ศึกษาให้รอบคอบ วิเคราะห์หาสาเหตุ ผลดี ผลเสียที่เกิดขึ้นทั้งในระยะยาว และ ระยะสั้น และนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ตลอดจนนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาฝึกจิต ของนักศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงความคิด คิดแต่สิ่งที่ดี ๆ (Positive thinking) ทำแต่ในสิ่งที่ดี ๆ โดยมี การฝึกฝนด้วยความตั้งใจและจริงใจที่อยากจะปฏิบัติจริงแต่กระนั้นก็ตามถึงแม้ว่าเราจะมีรูปแบบใน การให้นักศึกษาเป็นผู้มีความเพียบพร้อมทั้งกาย วาจา และใจ ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยใช้ รูปแบบการให้การศึกษ การฝึกอบรม และการพัฒนา คงต้องย้อนกลับไปดูที่ผู้ที่ให้การอบรม นักศึกษานั้นมีความเพียบพร้อมทั้งกาย วาจา หรือไม่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทยที่ พบว่า^๖ ควรสร้างกิจกรรมนอกหลักสูตร เพื่อให้ เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้ธรรมะผ่านกิจกรรมอย่างสนุกและมีสาระด้วยศีล ๕ หิริ โอตตัปปะ พรหมวิหาร ๔ ฝึกทำความดีทุกวันโดยใช้มงคล ๓๘ ประการ ดำเนินชีวิตอย่างมีทิศทางและ เป้าหมายโดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ มีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยไตรสิกขา เบญจศีล เบญจธรรม และสังคหวัตถุ ๔ รู้สำนึกในบุญคุณของบิดา มารดา ครู อาจารย์ ด้วยหลักของกตัญญู กตเวที หรือการบวชสามเณร หรือเข้าค่ายต่าง ๆ และจัดกิจกรรม “บวร” โดยสอนธรรมะให้กับ เยาวชนระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนรวมถึง สอดคล้องกับผลวิจัยเรื่อง การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในองค์การสาธารณสุข ประโยชน์ด้านสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับเด็กและสตรีที่พบว่า^๗ โดย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรดำเนินการ ดังนี้ ๑) ใช้รูปแบบระบบพี่เลี้ยง หรือรุ่นพี่สอนงาน รุ่นน้องโดยคัดเลือกผู้สอนงานที่เป็นต้นแบบที่ดีมาเป็นผู้สอนงาน ๒) วิธีการสอนงานใช้กระบวนการ สอนงานจากง่ายไปยากรุ่นพี่ดูแลทั้งเรื่องงาน การปรับตัวในองค์กรให้มีความสำคัญทางด้านจิตใจ ๓) ส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ได้รับการอบรมสัมมนา สำหรับเจ้าหน้าที่วิชาชีพมีการอบรมเพิ่ม ความรู้ให้ทันสมัย และเจ้าหน้าที่สนับสนุนให้เป็นการอบรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือในการทำงาน ๔) เป็นตัวอย่างของการเสียสละและให้ความสำคัญในเรื่องความประหยัด คำนึงถึงศักดิ์ศรีของ ความเป็นมนุษย์ การดำเนินชีวิตประจำวัน และ ๕) วิธีการทำงาน มีจิตอาสา ให้เห็นใจเพื่อนมนุษย์ กล้าคิด กล้าแสดงออกและเกี่ยวเนื่องกับผลวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพฤติกรรมผู้นำ วัฒนธรรม การทำงานในองค์การ และกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

^๖ วิจารณ์ อนันต์เชียร, “กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย”, **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๗ กรภัทร์ จารุกำเนตคนก, “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การสาธารณสุขประโยชน์ด้านสังคม สงเคราะห์เกี่ยวกับเด็กและสตรี”, **รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต** (คณะรัฐประศาสนศาสตร์: สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔).

รัฐวิสาหกิจ ผลที่พบว่า^๑ กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทักษะคน ทำให้พนักงานมีความรู้ ความสามารถ ทักษะที่เพิ่มขึ้น ดังนี้ ๑) ผู้นำที่มีพฤติกรรมที่มีบทบาทและลักษณะการกระทำที่เป็นตัวอย่างที่ดี แบบอย่างที่ดี พนักงานก็จะเกิดการรับรู้ มีความต้องการที่จะลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดี ๒) ผู้นำควรมีคุณสมบัติที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับพนักงาน เพื่อให้เกิดการกระตุ้นทางอารมณ์ให้เกิดการปฏิบัติตาม ๓) กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องมีกิจกรรมการฝึกอบรม กิจกรรมการพัฒนาของพนักงาน เพื่อให้พนักงานได้รับการเรียนรู้พัฒนาที่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน ๔) วัฒนธรรมการทำงานในองค์กรที่เน้นการมีส่วนร่วม และเน้นในพันธกิจ ก็มีอิทธิพลต่อกิจกรรมการฝึกอบรม และกิจกรรมการพัฒนาของพนักงานเช่นกัน

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ควรพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขนโยบาย ในกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๕๕๑ – ๒๕๖๕) โดยมุ่งเน้นเพื่อเสริมสร้างให้นักศึกษามีความตระหนัก พยายามและปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเอง มีจริยธรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจโดยสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

๒) สถาบันการศึกษาควรพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขนโยบายของสถาบันการศึกษา ในเรื่อง แผนยุทธศาสตร์ แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการประจำปี รวมถึงหลักสูตรการจัดการศึกษาของทุกสาขาวิชาให้มีรายวิชาความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรม และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าบรรจุไว้ใน คำอธิบายรายวิชา รวมถึงจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มีความหลากหลายและมีความชัดเจนใน เป้าหมายของการพัฒนานักศึกษาทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยสอดคล้องกับกรอบแผนอุดมศึกษา ระยะยาว ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๕๕๑ – ๒๕๖๕)

๓) ส่งเสริม สนับสนุนในการพัฒนาครู อาจารย์ ต้นแบบในทุกสาขาวิชาให้เป็น ผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมทางกาย วาจา และใจ เพื่อเป็นตัวอย่างให้นักศึกษาเกิดการปฏิบัติตาม รวมถึงทำความร่วมมือข้อตกลงกับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ สำนักพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ในการจัดฝึกอบรม จัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกภาคการศึกษา

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) พัฒนา ปรับปรุง แก้ไขนโยบายในกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๕๕๑ – ๒๕๖๕) ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการ

^๑เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย, “อิทธิพลของพฤติกรรมผู้นำ วัฒนธรรมการทำงานในองค์กรและ กิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานรัฐวิสาหกิจ”, รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (คณะรัฐประศาสนศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒).

ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในการเสริมสร้างให้นักศึกษาเกิดความตระหนัก พยายามและปฏิบัติ ในการพัฒนาตนเองมีจริยธรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจโดยสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

๒) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการประจำปี ของสถาบันการศึกษาต้องมีความสอดคล้องกับกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ๑๕ ปี (พ.ศ.๒๕๕๑ – ๒๕๖๕) รวมถึงการจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษาต้องมีความสอดคล้องและเป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ (Thai Qualifications Framework for Higher Education ; (TQF : HEd) โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดทำ เช่น ผู้บริหารสถาบันการศึกษา คณาจารย์ สำนักพระพุทธศาสนา ชุมชน ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน และผู้ใช้บัณฑิตเป็นต้น รวมถึงมีตัวบ่งชี้ความสำเร็จของแผนอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ตลอดจนมีการถ่ายทอดแผนลงสู่ระดับทุกระดับคณะวิชา และสาขาวิชา ซึ่งต้องมีการดำเนินการและติดตามผลการดำเนินงานทุกปีการศึกษา ตลอดจน การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนควรมีให้มีรายวิชา ความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรม และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าบรรจุไว้ในคำอธิบายรายวิชาโดยให้อยู่ในหมวดวิชาเฉพาะด้าน กลุ่มวิชาเอกบังคับ นับหน่วยกิต และมีการปฏิบัติ เพื่อประเมินผลความสำเร็จรวมถึงจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มีความหลากหลายและมีความชัดเจนในเป้าหมายของการพัฒนานักศึกษาทั้งทางกาย วาจา และใจ สำหรับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกชั้นเรียน ควรให้มีความหลากหลายในกิจกรรม มุ่งเน้นให้นักศึกษาได้เกิดกระบวนการคิดอย่างต่อเนื่อง และมีตัวบ่งชี้ความสำเร็จของกิจกรรมอย่างชัดเจน สามารถวัดและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒) จัดทำแผนพัฒนาครู อาจารย์ ต้นแบบของสถาบันการศึกษาในทุกสาขาวิชาให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมโดยให้เป็นผู้ที่มีความเพียบพร้อมทั้งทางกาย วาจา และใจ รวมถึงเชิญวิทยากรของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มาให้การฝึกอบรม จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกภาคการศึกษา

๗.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการประยุกต์จริยธรรมเชิงพุทธเพื่อพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษาในระดับภูมิภาคเพิ่มเติม

๒) ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการหรือขั้นตอนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมในการสร้างเครื่องมือทางวิชาการและการพัฒนาโดยนำหลักหลักพุทธธรรมมาปรับประยุกต์เข้ากับหลักการทางวิชาการเพื่อพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษา

๓) ควรมีการนำรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการประยุกต์จริยธรรมเชิงพุทธเพื่อพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษาในระดับภูมิภาค มาประเมินผลที่ได้รับ และนำมาเปรียบเทียบความแตกต่าง และความสอดคล้องเพื่อค้นหารูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการประยุกต์จริยธรรมเชิงพุทธเพื่อพัฒนานักศึกษาระดับอุดมศึกษาในระดับชาติต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔.** กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว), ๒๕๔๔.
 ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒.** เล่ม ๑๑๖ ตอนที่๗๔ ก. ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์

เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย. อิทธิพลของพฤติกรรมผู้นำวัฒนธรรมการทำงานในองค์กร และกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานรัฐวิสาหกิจ. **รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต.** คณะรัฐประศาสนศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒.

กรภัทร์ จารุกำเนตคนก. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรสาธารณสุขระดับด้านสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับเด็กและสตรี. **รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต.** คณะรัฐประศาสนศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔.

ชัยยุทธ ชีโนกุล. กลยุทธ์การฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุสามเณรในจังหวัดชายแดนภาคใต้. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

นุชตรียา ผลพานิชย์. แนวทางในการพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. **รายงานการวิจัย.** คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓.

วีรชัย อนันต์เชียร. กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อนุวัต กระสังข์. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม. **พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

